

bralci bodo morali prebrati razpravo v celoti. Izjemno zanimiva pa je ugotovitev, da so se po letu 1882 nekateri od renegatskih Srbov in Hrvatov vrnili k svojim koreninam, medtem ko so se pravi Italijani izseljevali v Istro, Trst in Slovensko Primorje.

Tihomir Rajčić objavlja razpravo: Slika Hrvata u nacionalnoj ideologiji srpske stranke u Dalmaciji 80-ih godina XIX. stoljeća (Srpski list /glas/ o Hrvatima) (str. 357–374). Pisec analizira stališče »Srpskega lista (glasa)«, glasila Srpske stranke u austrijskoj Dalmaciji do hrvatske nacije. Avtor ugotavlja, da ta časopis šteje Hrvate za »slabo« in »nenaravno« nacijo, ki ji odreka vsako možnost samostojnega obstoja. S tem se ujema, da ta časopis šteje Hrvate za »klerikalce« in »šoviniste«, ki z izrabljanjem vere, šolstva in državnega prava ter s pomočjo Vatikana in Avstro-Ogrske želijo »uničiti« Srbe. Srbska stranka je videla rešitev hrvaško srbskih nasprotij v priznanju posebnega kulturnega položaja Srbov, oziroma v etnični delitvi hrvaških dežel ali pa v srbizaciji Hrvatov.

Marjan Diklić je prispeval razpravo: Dvije pobjede don Ive Prodana na izborima u carevinsko vijeće u Beću (str. 375–391). Don Ivo Prodan (1852–1933) je bil pomemben publicist in politik pravaške usmeritve in utemeljitelj ter razširjevalec dalmatinskega pravaštva v drugi polovici 19. stoletja. Opisano je njegovo delovanje ter dvakratna izvolitev za poslanca v Državni zbor na Dunaju.

Ivan Balta objavlja razpravo: Iseljavanje iz Slavonije u Ameriku od 1905. do 1910. godine (str. 393–417). To delo temelji na virih Državnega arhiva v Osijeku, Hrvatskega državnega arhiva v Zagrebu, na raznih časopisih in revijah ter na historiografskih virih. Iseljavanje v Ameriko od začetka 19. stoletja je doseglo svoj vrh v letih 1905–1910. Vzroki za to so bili gospodarski in politični: drobno-posestniška zemljiška struktura, zemlje se skoraj ni splačalo obdelovati, industrializacija, povečanje števila mezdnih delavcev, rapidno večanje števila prebivalcev, okrepljena madžarizacija Slavonije z velikomadžarskim programom »Julijanske akcije« prek železnice in šol, strankarski spori, idejno-politično razslojevanje slavonskega prebivalstva (narodnjaki, pravaši, avstrofilii, madžarofili, koalicionisti, južni Slovani, socialdemokrati). Iseljavanje v ZDA je prvotno bilo usmerjeno v rudarske revirje, kmetijske pokrajine in v industrijska mesta, kakor so bila New York, Chicago, San Francisco in druga.

Mislav Elvis Lukšić objavlja Bibliografijo dr. Šime Peričića (od 1963. do 2002. g.) (str. 419–446) ob 40-letnici znanstveno-raziskovalnega dela in ob odhodu v pokoj omenjenega slavljenca.

Objavljenih je še šest prikazov raznih hrvaških zgodovinskih knjig.

Jože Maček

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. 50. obljetnica Zavoda za povijesne znanosti u Zadru. Zadar : Zavod za povijesne znanosti HAZU, 2004. 562 strani. (Svezak ; 46)

Omenjeni obletnici je namenjen zapis 50. godišnjica Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru (1954–2004) (str. 1–29). V njem so s kratkimi biografijami in bibliografijami predstavljeni vsi sodelavci tega zavoda, znanstveno-raziskovalna, strokovna ter izdajateljska dejavnost.

V prvi razpravi obdeluje Zvezdan Strika vprašanje Kada i gdje se prvi put spominje zadarski biskup? (str. 31–64). To vprašanje je za dalmatinske cerkvene razmere zelo pomembno. Avtor se je dokopal do sklepa, da je v Zadru že v začetku 4. stoletja bil mestni škof, vsekakor še pred milanskim ediktom. Ta škof je podpiral odloke Rimske sinode iz leta 341, nekoliko kasneje pa je sodeloval na cerkvenem zboru v Sardici. Zdaj poznamo samo ime zadarskega škofa Feliksa iz leta 381, ki je sodeloval na Oglejski in Milanski škofijski sinodi. Po dodatnih virih pa je mogoče sklepati, da je v Zadru že koncem 3. stoletja bila škofija.

Gherardo Ortalli objavlja članek: Petar II. Orseolo – *dux veneticorum et dalmaticorum* (str. 65–76). Gre za prevod izvirnega članka, ki je bil objavljen pod skoraj identičnim naslovom v zborniku Venezia e la Dalmazia. Anno Mille. Treviso 2002, 13–27, zato ga ne kaže podrobneje predstavljati.

Šime Peričić objavlja krajši zapis: Otok Maun u prošlosti (str. 77–84). Otok Maun leži med otokoma Pag in Olib in ga je kralj Petar Krešimir že aprila 1069 daroval zadarskemu samostanu sv. Krševana. Čeprav je bil v sestavu tega znamenitega samostana, je skoraj pozabljen. Pisec je poskusil na podlagi

najdenih virov in literature dati čim več informacij o njegovi gospodarski in strateški vlogi v preteklosti. Njegov pomen je bil bistveno večji, kakor bi izhajalo iz njegove velikosti.

Akademik Lujo Margetić iz Reke objavlja krajši članek: Neka pitanja abjuracije iz 1203. godine (str. 85–92). Članek je bil napisan ob tisočletnici dogodka, ko so *priores* bosanske bratovščine kristjanov – *societas fraternitatis* – pred papeževim legatom in svojim patronom Kulinom banom, gospodarjem Bosne, izjavili, da se v imenu vse bratovščine odrekajo suma, da bi bili odpadniki (razkolniki) (*abrenuntiamus scismati*) in obljublajo, da bodo v vsem sledili naukom Apostolskega rimskega sedeža. Ta izjava se na splošno imenuje abjuracija. Ta abjuracija po svoji nenavadni invokaciji odstopa od veroizpovedi drugih tedanjih heterodoksnih gibanj v času sprejema katoliške formule, posebej zato, ker se v njej ne omenja Jezus Kristus. Ta razlika bi se lahko tolmačila s tem, da so se kristjani odrekli svojega arijanskega svetovnega nazora, ki so ga izpovedovali ostanki gotskega, že slovaniziranega prebivalstva Bosne.

Krešimir Kužić odgovarja na vprašanje Kojim su brodovima 1217. godine prevezeni križari kralja Andrije II? (str. 93–107). Obdelan je pomorski vidik križarske vojne Andreja II. Poudarek je dan tipološki ugotovitvi ladij, s katerimi so prevažali križarje, manj pa se pisec ukvarja z vprašanjem razvoja ladij do tega časa in na ladijsko ikonografijo.

Domagoj Mijan objavlja obsežno razpravo Pomorske odredbe Zadarskog statuta u usporedbi s istim odredbama venecijanskog, dubrovačkog i splitskog statuta (str. 109–168). Avtor daje nekaj odgovorov v zvezi s pomorskimi odredbami Zadarskega statuta. Te odredbe in sploh ves statut so v pomorski pravni zgodovini sorazmerno slabo obdelani. Do zdaj niso prikazane neposredne zveze med beneškim in zadarskim statutom. Po številu odredb je zadarski poleg dubrovniškega najbogatejši statut, zato bi zaslužil celovitejšo obdelavo. V tej razpravi so komparativno obdelane pomorske odredbe zadarskega z istimi odredbami beneškega, dubrovniškega in splitskega statuta.

Marica Čunčić je prispevala razpravo Ninski odlomak glagoljskog misala (str. 169–193). Pergamentni ovoj neznane knjižice je edini ostanek nekega rokopisnega glagolskega misala iz 15. stoletja, ki ga hranijo v Arheološkem muzeju v Splitu. V razpravi je odlomek objavljen v latinični transliteraciji s kodikološko, paleografsko, vsebinsko in jezikovno analizo ter slovarjem vseh besed, s slikami inicialk in posebnih znakov vseh ohranjenih strani, kot tudi z nekoliko inicialkami in glasbenimi oznakami iz Misala Mr 180 in inicialkami Ljubljanskega misala 162a/2.

Mislav Elvis Lukšić objavlja razpravo Pogranični prijepori između mletačkih vlasti i knezova Krbavskih u drugoj polovini XV. stoljeća (str. 195–226). Nesoglasja so opredeljevala medsebojne odnose močne jadranske aristokratske republike, ki je na vse načine želela ohraniti svoje pozicije in cilje ter pomembnimi hrvaški velikaši Kurjakovići Krbavskimi, ki so bili še dodatno oslabljeni zaradi tedanje šibke kraljevske oblasti v Ogrsko-hrvatskem kraljestvu. Šlo je predvsem za nadzor nad trdnjavo Ostrovico, ki je bila na ključnem križišču severnodalmatinskih poti, za obmejno trdnjavo Kurjakovićeve Kličevac poleg Benkovca ter meje na vranskem območju. Seveda je bilo še veliko drugih spornih vprašanj, ki jih tu ne kaže naštevati.

Petar Runje je prispeval kratek članek Svećenik Andrija Marijić – sinovac poznatoga glagoljaša Jurja Zubine (str. 227–234). Pisec obravnava duhovnika z gornjim imenom, ki je od rajnega strica Juraja Zubine (glej isto publikacijo, zvezek 45, 21–38), znanega duhovnika glagoljaša podedoval znatno premoženje. Služboval je v cerkvi sv. Šimeta in sv. Marije in je bil kanonik v zadarski stolnici. Tudi sam je bil priznani poslovni človek in hkrati dober duhovnik, zlasti spovednik.

Lovorka Čoralić objavlja razpravo Iz prošlosti Boke: Stjepan Tartaro – istaknuti hrvatski poduzetnik u Mlecima u XVI. stoljeću (str. 235–251). Poglavitna pozornost tega dela je usmerjena na življenjsko pot ugledne hrvaške izseljenske družine v Benetkah v omenjenem obdobju. Na podlagi virov iz Državnega arhiva v Benetkah, v glavnem oporok, je predstavljeno delovanje Stjepana Tartara in Helene Boico iz Boke Kotorske, njihovi podjetniški dosežki in gospodarske možnosti teh vplivnih oseb v hrvaški skupnosti v Benetkah. Podrobno so opisane podjetniške aktivnosti ter povezanost z Benečani in tamkajšnjimi duhovniki ter cerkvenimi ustanovami ter seveda članstvo v hrvaški skupnosti ter v bratovščini sv. Jurija in Tripuna.

Slaven Bertosa objavlja krajšo razpravo »Oriondo dalla diocese di Zara... Habitante in questa città«: Doseljenici iz Zadra i sa zadarskog područja u Puli (1613–1817) (str. 253–267). V naslovu navedeno tematiko je avtor obdelal na podlagi arhivskega gradiva. V matičnih knjigah Pulja v omenjenem

obdobju je navedenih devet mest in območij: Biograd, Ist, Kaštel Žegarski, Kornati, Obrovac in Premuda enkrat, Nin dvakrat, Pag šestkrat, Zadar pa celo 112 krat.

Milko Brkovič objavlja razpravo Nekoliko neobjavljenih isprava poljičkoga kančilira Marka Barića (str. 269–306). Pisar Marko Barić je deloval v Poljički republiki v drugem delu prve in v prvem delu druge polovice XVIII. stoletja. Vse to obdobje je bil knez, nato pa še veliki poljički knez. Lastnoročno je z bosančico ali hrvaško cirilico napisal ali bil destinator vrste poljičkih listin raznovrstne vsebine. V obravnavani razpravi je kronološko prikazanih 14 njegovih listin, ki so bile doslej javnosti neznanе. Besedila so transkribirana v latinico, so obdelana diplomatično-paleografsko in seveda z zgodovinskega stališča. Dodani so tudi faksimili izvornikov.

Mirisa Katić Piljušić je prispevala razpravo Rukopisna ostavština bilježnika i povjesničara Marka Laura Ruića (str. 307–324). V naslovu omenjeni mož je bil najbolj znan notar na Pagu. Zapustil je veliko število rokopisov, v katerih je v zadnjih desetletjih 18. stoletja prepisal stare spise, ki so jih hranili v Mestnem arhivu v Pagu, prevajal je zgodovinske knjige in opisoval družbeno-politično življenje na tem otoku. Pri svojem delu se je ukvarjal s toliko stvarmi, da jih tu nikakor ne moremo strnjeno prikazati.

Pijo Mate Pejić objavlja kratek članek Slikar fra Josip Rossi (str. 325–333). Rossi je bil rojen v Trstu, kjer je obiskoval osnovno šolo in dokončal nižjo gimnazijo. Višjo gimnazijo in bogoslovje je dokončal v Zadru. Postal je frančiškan province sv. Hieronima v Zadru. Za duhovnika je bil posvečen 1866. V redu je imel visoke funkcije. Slikarsko akademijo je končal v Benetkah, izpopolnjeval pa se je v Milanu in Rimu. Bil je ugleden slikar z velikim opusom cerkvenih slik zlasti v Dalmaciji, pa tudi v tujini.

Kristijan Juran je prispeval obsežno demografsko študijo Stanovništvo Murtera 1858. i 1915. godine (građa iz anagrafa župe Murter) (str. 335–367). V njej je prikazano gradivo iz murterskih anagrafov, ki vsebujejo popis družin in znotraj njih zapisane spremembe v času od 1854 do druge polovice XX. stoletja. Glavnina dela so popisi družin in analiza strukture imen, priimkov in vzdevkov murterskega prebivalstva v letih 1858 in 1915. Ugotavljanje so spremembe v obdobju med omenjenima letoma.

Tado Oršolić objavlja razpravo Vojno-teritorialna podjela i reorganizacija austrougarske vojske 1867.–1890. (str. 369–394). Težak poraz Avstrije 1866 je bil opomin, da je treba hitro spremeniti obstoječe stanje in preobraziti počasno in neučinkovito avstrijsko armado, za kar so postavljeni temelji pri sklepanju Avstro-Ogrske nagodbe 1867. Pri tej preobrazbi je bilo treba upoštevati lasten vojni sestav kakor tudi sestav nekaterih evropskih armad, zlasti pruske. Ta reorganizacija, ki je zajela komandno, administrativno in vojaško-teritorialno delitev, je zelo izboljšala način delovanje avstro-ogrske armade. Ta ustroj in delovanje sta se ohranila do razpada monarhije 1918.

Dalmacija u djelu *Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild* je prispevek Ivana Pederina (str. 395–424). Zvezek o Dalmaciji v omenjeni zbirki naj bi prikazal Dalmacijo kot celoto in ji dal ustrezno mesto v okviru skupnosti narodov omenjene monarhije. Članki so zajemali prazgodovino, zgodovino, književnost, narodopisje in naposled gospodarstvo. Za razliko od zvezkov za druge avstrijske dežele, pa so članke o Dalmaciji pisali večinoma sicer v tej deželi naseljeni tujci. Pri tem se je izkazalo, da je kultura, zlasti stara dalmatinska kultura bogatejša kakor gospodarstvo. V gospodarskem in posebno v prometnem oziru je Dalmacija spadala med najbolj zaostale dežele. Avstrija kot država z vidika Dalmacije ni bila uspešna.

Stanko Piplović objavlja razpravo Pregradnja crkve i samostana konventualaca u Splitu tijekom XIX. i početkom XX. stoljeća (str. 425–449). Na podlagi arhivskih in drugih sodobnih virov so predstavljeni podatki o recentnih spremembah minoritskega samostanskega kompleksa sv. Franja na izpostavljenem mestu v Splitu. Ocenjen je tudi prispevek historizma k njegovi sedanji funkcionalni organizaciji in estetskemu videzu. Ker prostorski razvoj samostana do zdaj ni bil raziskovan sistematično, predstavlja to delo prispevek k prizadevanjem ponazoriti čas, ko so se na tem kompleksu izvršile temeljite fizične spremembe. Šele s proučevanjem starih listin, ki jih hranijo v samostanu bo mogoče konkretno preučiti tudi starejša obdobja njegove izgradnje.

Marjan Diklić objavlja dolgo strokovno razpravo Dokumenti, zapisi i sjećanja sudionika o antifašističkom pokretu otpora u Ninu tijekom drugoga svjetskog rata (1941.–1945) (str. 451–502). Ob zbiranju zgodovinskega gradiva o Ninu in celotnem ninskem območju pred drugo svetovno vojno in med njo, o čemer bo izšla knjiga pri Matici hrvatski v Zadru, objavlja pisec iz zapuščine Anteja Maštrovića

Nina, ki je bil poglavitni organizator protifašističnega odpora v svojem rojstnem kraju in širši okolici nekaj pomembnih dokumentov, zapisov in spominov sodelavcev pri tem uporniškem gibanju. Najprej so prikazani najpomembnejši podatki o drugi svetovni vojni ter o Anti Maštroviću Ninu, okupaciji in razkosanju Kraljevine Jugoslavije, posebej še o italijanski okupaciji in aneksiji Dalmacije in mesta Nina. Dodan je vprašalnik na podlagi katerega so zbirali podatke o odporniškem gibanju in na koncu še devet dokumentov iz vojne in povojne zgodovine Nina.

Davor Bukša objavlja krajši članek z naslovom Integracijski procesi u svjetskom gospodarstvu i današnja pozicija Republike Hrvatske (str. 503–512). Članek analizira pomemben segment mednarodnih ekonomskih odnosov povezan s svetovnimi integracijskimi procesi, njihov razvoj, pomen in vlogo ter sedanji položaj hrvaške države glede na Evropsko unijo. V članku so opisani politika in institucionalni ukrepi, ki bi jih Hrvaška morala izvesti, da bi dosegla svoj cilj – vstop v EU, s čimer bi povečala splošno družbeno prosperiteto v kolektivnem in individualnem smislu.

Objavljenih je šest recenzij oz. prikazov. Izredno zanimiv je zapis Mislava Elvisa Lukšića Osvrt na znanstvenu studiju o bosanskomuslimanskoj agresiji na Hrvate srednje Bosne (str. 528–550). To študijo je napisal vojaški zgodovinar dr. Charles Reginald Shrader in je izšla 1993 pod naslovom *The Muslim-Croat Civil War in Central Bosnia (A Military History, 1992–1994)* pri Texas A&M University Press/College Station kot 23. zvezek serije *Eastern European Studies*. Leta 2004 je izšel tudi hrvaški prevod pri Golden marketing – Tehnička knjiga. Na kratko gre za to, da je večinoma neustrezno dosedanje pisanje in percepcija v javnosti kako so v muslimansko-hrvaški vojni v srednji Bosni (1992–1994) bili muslimani »good«, Hrvati pa »bad guys«. Kdor se zanima za sodobno vojno zgodovino, naj ta sestavek vsekakor prebere, ker tudi v Sloveniji prevladuje podobno enostranski pogled na to dogajanje, kakor ga kritizirata avtor knjige in še bolj pisec tega sestavka.

Opisano je še odkrivanje doprsnega kipa dr. Vjekoslavu Maštroviću, prvemu direktorju in tudi sicer zaslužnemu strokovnjaku v parku Zavoda za zgodovinske znanosti Hrvatske akademije znanosti in umetnosti v Zadru.

Jože Maček